

10

ErfgoedBrief Breda

Jaaroverzicht opgravingen 2007

Zeer uiteenlopende resultaten 1-12

Breda, stad van de Nassaus 9 13-14

Zeer uiteenlopende resultaten

Jaaroverzicht van de opgravingen in Breda in 2007

Hans Koopmanschap en Erik Peters In 2007 is op heel wat plaatsen in de gemeente Breda archeologisch onderzoek verricht. In dit artikel geven we een samenvatting van de resultaten daarvan. Meer informatie is te vinden op onze website www.archeologie.breda.nl. Degene die de opgravingsrapporten wil inzien kan met ons een afspraak maken.

- 1 KMA
- 2 KMA, Parade
- 3 Nieuwe Weg
- 4 Nassausingel
- 5 Spinolaschans
- 6 Munnikenhof
- 7 Hertenroep
- 8 Digit Park
- 9 Brigidastraat
- 10 Eikbergseweg
- 11 Roosbergseweg
- 12 Pels Rijckenpark
- 13 Taxandrialaan
- 14 Schoolakkerplein
- 15 Brederostraat
- 16 Talmastraat
- 17 Haagweg/Hofhage
- 18 Liesboslaan
- 19 Sprundelsebaan
- 20 Leursebaan/Greenery
- 21 Meester Bierensweg
- 22 Landgoed Heilaar

'07

Jaaroverzicht opgravingen Breda

In 2007 werden er tweentwintig archeologische projecten uitgevoerd. De meeste hiervan bestonden uit inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. In twee gevallen kwam het tot een opgraving. Voor de meeste onderzoeken werd opdracht gegeven door de eigenaren van het terrein, zoals projectontwikkelaars en particulieren. Bij andere ontwik-

kelingen was de gemeente opdrachtgever. De gemeente was bij alle onderzoeken betrokken als bevoegde overheid. De archeologische werkzaamheden werden uitgevoerd door de firma's BAAC, Becker en Van de Graaf, Oranjewoud, ADC-Archeoprojecten en Bilan. Enkele onderzoeken werden door de gemeente Breda zelf uitgevoerd. Niet overal werd

een archeologische vindplaats aangetroffen. Maar ook dat is van belang, want daardoor komen we te weten welke locaties in het verleden niet aantrekkelijk waren voor de mensen om er zich te vestigen. Hieronder geven we een overzicht van alle onderzoeken, te beginnen in de binnenstad en daarna met de klok mee vanaf de Spinolaschans, via Bavel en Ginneken naar Prinsenbeek.

1⁺²

Op de Parade, het plein vóór het hoofdgebouw van de KMA, is noodonderzoek uitgevoerd bij rioleringswerkzaamheden. Hierbij zijn grachtmuren aangetroffen van de vijftiende-eeuwse

zocht. Bij het herbestraten is de plaats van de muren in het tracé zichtbaar gemaakt door de stenen op de plaats van de muren in een ander patroon te leggen. De archeologische begeleiding voorafgaande aan het optrekken van een

Grachtmuren en een bastion op het Kasteel van Breda

Parade KMA. kademuur vijftiende-eeuwse gracht om het kasteel.

ommuring van het kasteleiland. Ook de buitenzijde van de gracht had een kademuur. De beide muren waren gedeeltelijk al bekend uit eerder onderzoek. Ze zijn nu op een ander punt aangesneden. Hierdoor krijgen we een beter overzicht. Ook de vulling van de gracht werd onder-

nieuw gebouwd op het KMA-terrein in juni 2007 leverde bijzondere resultaten op. De sloop van de bestaande bebouwing werd vanaf het maaiveld archeologisch begeleid. Op de plaats van de bouwput werd een gedeelte van een muur aangetroffen. Deze heeft waarschijnlijk deel uitgemaakt

van een van de bastions die in de zestiende eeuw rond het Kasteel werden aangelegd. Zoals bekend gaf graaf Hendrik III van Nassau in 1531 opdracht zijn kasteel uit te bouwen tot een citadel en liet hij Breda omringen door een nieuwe stadsomwalling. Deze vesting was voor die tijd zeer modern en had duidelijk een experimenteel karakter. Daarnaast werden ook enkele archeobotanische monsters genomen. Deze monsters worden momenteel onderzocht en de verwachting is dat deze een nieuw beeld van de natuurlijke vegetatie rondom het kasteelterrein zullen opleveren. Er zijn monsters genomen op drie verschillende plekken. Daardoor kunnen we van drie momenten in de tijd vanaf de late middeleeuwen een beeld krijgen van het landschap. Er wordt nog gewerkt aan de verslaglegging en het rapport verschijnt begin 2009.

3 In mei en juni 2007 werd door de gemeente Breda een archeologisch onderzoek verricht op de plaats van een gesloopt bedrijfspand, de voormalige Satéhut, aan wat toen nog de Markendaalseweg heette, de huidige Nieuwe Weg.

Een oven aan de Nieuwe Weg

Ondertussen zijn hier appartementen gebouwd onder de naam 'Aan de Kade'. Op aangrenzende terreinen zijn bij voorgaande archeologische onderzoeken verschillende bijzondere vondsten gedaan. Begin jaren tachtig werd, voorafgaand aan de bouw van de parkeergarage, de oude Mosselkreek aangesneden. Aan de Tolbrugstraat werd een stortplaats gevonden van een laat dertiende-eeuwse of vroeg veertiende-eeuwse pottenbakker. Er lagen misbaksels van

De funderingen van de kelders uit de zeventiende eeuw aan de Nieuwe Weg zijn duidelijk zichtbaar.

verschillende opgravingen hier in de buurt werd de laatmiddeleeuwse stadsmuur aangetroffen. In mei werd daarom begonnen met een proefsleuvenonderzoek om de muur te lokaliseren en om te bekijken hoe de muur en eventuele andere resten bewaard konden blijven. Dit was mogelijk omdat de initiatiefnemer, bouwbedrijf Rasenberg, van plan was een constructiewijze op

De oven aan de Nieuwe Weg is behouden.

palen met daarboven verbindingbalken te maken. Met enkele kleine aanpassingen zou een archeologievriendelijke constructiewijze mogelijk zijn. Voor de eerste keer zou er archeologische sporen sparend gebouwd kunnen worden in de binnenstad van Breda. Gaande het onderzoek bleek dat het tracé van de stadsmuur niet binnen het plangebied lag maar waarschijnlijk net daar buiten. Aansluitend op het proefsleuvenonderzoek werd een opgraving uitgevoerd. Er werd veel muurwerk van verschillende gebouwen op het terrein van de voormalige bierbrouwerij aangetroffen. Een van de meest spectaculaire vondsten was een vermoedelijke vijftiende- of zestiende-eeuwse oven die vanaf de ovenvloer nagenoeg intact bewaard was gebleven. De functie van de oven is nog niet bekend. De oven en het grootste deel van de stookkelder zijn gespaard. De resten zijn afgedekt met schoon zand en bevinden zich onder de vloer van de nieuwbouw.

4 Bij een veldonderzoek in 2006 aan de Nassausingel is in een proefsleuf een gracht aangetroffen die behoorde bij de laatste fase van de Bredase vestingwerken uit 1682. Deze is na 1870 dichtgegooid. Muurwerk werd toen niet

Muurwerk aan de Nassausingel

gevonden. Bij het aanleggen van een bouwput achter het Stedelijk Gymnasium aan de Nassausingel werd in 2007 in het uiterste hoekje van de put, tegen de bestaande bebouwing, alsnog muurwerk aangetroffen uit deze fase. Het ging hier om restanten van tenaille Casopijn. Een tenaille is een verdedigbaar buitenwerk in de vorm van een tang.

5 In het noorden van de gemeente Breda ligt, tegen de rivier de Mark en het Markkanaal, de Spinolaschans. Ten oosten daarvan ligt de oude Linie van de Munnikenhof, die wordt doorsneden

Rond de Spinolaschans

door het Markkanaal. Ten zuiden van de schans ligt het gebiedje de Strikberg. Van januari tot en met maart 2007 werd archeologisch onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied. Het onderzoek werd bemoeilijkt en soms onmogelijk gemaakt door de hoge stand van het grondwater. De grachten van de Linie van de Munnikenhof waren verland en werden opnieuw uitgegraven. De vervallen wallen van de

In blauw zijn aangegeven de drie locaties rond de Spinolaschans waar archeologisch onderzoek is uitgevoerd.

linie werden hersteld. Bij het archeologisch onderzoek zijn geen nieuwe inzichten verworven, maar kon de vorm van de wallen en grachten worden vastgesteld. Bij de Strikberg werd een waterpoel aangelegd onder archeologische begeleiding. Onbekende overblijfselen uit de Tachtigjarige Oorlog werden niet aangetroffen.

Het uitgraven van de grachten van de Linie van de Munnikenhof werd archeologisch begeleid.

Rond de Spinolaschans werden drie paddenpoelen gegraven. De weinige archeologische sporen uit de zestiende eeuw of later leidden niet tot een eenduidige conclusie.

6 De oorspronkelijke weg van Breda naar Oosterhout liep ten oosten van Teteringen. De straat Wildhage is een restant van die oude weg, die buiten gebruik raakte toen in 1811 in opdracht van keizer Napoleon de huidige Oosterhoutseweg werd aangelegd. In juni

Een schans uit de Tachtigjarige Oorlog in Teteringen

2007 werd aan de Wildhage een opgraving uitgevoerd, omdat er plannen waren voor woningbouw. In 2006 was er al een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Hierbij werden resten aangetroffen van een

schans of redoute uit de Tachtigjarige Oorlog. In 2007 werd het onderzoek voortgezet in de verwachting meer te weten te komen over deze schans. Op deze plaats stond vanaf de negentiende eeuw een boerderij. Bij de bouw daarvan was de bodem zeer diep geroerd. De verstoringen reikten tot ver in de natuurlijke ondergrond. Er werden geen intacte archeologische resten van vóór de negentiende eeuw aangetroffen, ondanks de zorgvuldige onderzoeksmethode. Het vermoeden bestaat dat de nieuwbouw gepland staat in het midden van de schans, wat de afwezigheid van archeologische resten verklaart.

Het overige deel van het plangebied is inmiddels planologisch beschermd, waardoor het Bredase erfgoed hier in samenwerking tussen projectontwikkelaar en gemeente op een goede manier behouden is gebleven. Hier kan niet meer worden gegraven zonder een uitdrukkelijke vergunning.

7 Aan de Hertenoep, een villawijkje ten noorden van Teteringen, werd in maart 2007 in het kader van een nieuwbouwproject een in omvang beperkt onderzoek uitgevoerd. De ondergrond

Plaggendek onder de Hertenoep (Teteringen)

bestond uit een nagenoeg intact plaggendek uit de late middeleeuwen. Andere archeologische resten zijn niet aangetroffen.

8 Tussen de Nieuwe Kadijk (de Noordelijke Rondweg) en de spoorlijn naar Tilburg wordt een nieuw bedrijventerrein ontwikkeld, Digit Park. Bij een inventariserend veldonderzoek zijn hier, naast

Digit Park veelbelovend

de Teteringse Lage Weg, sporen uit de middeleeuwen, zoals kuilen, greppels en paalsporen, en uit de nieuwe tijd, zoals greppels van een Spaanse linie met een versterking aangetroffen. Dit was aanleiding om een vervolgonderzoek aan te bevelen. Dit is in 2008 uitgevoerd.

In deze proefsleuf aan de Brigidastraat in Bavel werden scherven uit de Romeinse tijd gevonden.

9 Aan de Brigidastraat in Bavel werd in 2007 een bestaand bedrijfsgebouw uitgebreid. Voorafgaand daaraan werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Dit was niet de eerste keer dat er gegraven

Een Romeins Bavel?

ven werd aan de Brigidastraat. Ook in 2004 en 2006 werd hier archeologisch onderzoek verricht. Alle onderzoeken samen leiden naar de conclusie dat er in de omgeving van de Brigidastraat in de ijzertijd of de Romeinse tijd een nederzetting is geweest. Op basis van de nu bekende gegevens is het nog niet mogelijk de exacte locatie van deze nederzetting en een meer preciezere datering te bepalen. In 2007 werd in het profiel een oude akkerlaag herkend. In deze akkerlaag en in de verstoorde lagen erboven werden zestien fragmenten aardewerk geborgen uit de Romeinse tijd. Het is mogelijk dat deze akkerlaag dateert uit de Romeinse tijd, maar het is ook mogelijk dat in de middeleeuwen sporen uit de Romeinse tijd doorploegd zijn.

10 Eind augustus 2007 werd een onderzoek uitgevoerd aan de Eikbergseweg te Bavel. Vanwege de nog bestaande bebouwing kon de proefsleuf maar op een beperkt deel van het terrein

Omgrachte woonplaats aan de Eikbergseweg te Bavel

worden aangelegd. In de ondergrond bevindt zich een intacte archeologisch vindplaats. Het gaat hier waarschijnlijk om een omgrachte woonplaats uit de tweede helft van de vijftiende en de vroege

De aanleg van de werkput aan de Eikbergseweg in Bavel.

zestiende eeuw. Het aangetroffen aardewerk wijst op het volledige scala aan gebruiksvoorwerpen dat met één of meerdere huishoudens geïdentificeerd kan worden. Op een later moment wordt in opdracht van de initiatiefnemer hier nog een archeologisch vervolgonderzoek uitgevoerd, omdat de vindplaats waarschijnlijk verloren gaat als gevolg van de voorgenomen nieuwbouw.

De doorsnede van een gracht in de werkput aan de Eikbergseweg is nu duidelijk zichtbaar.

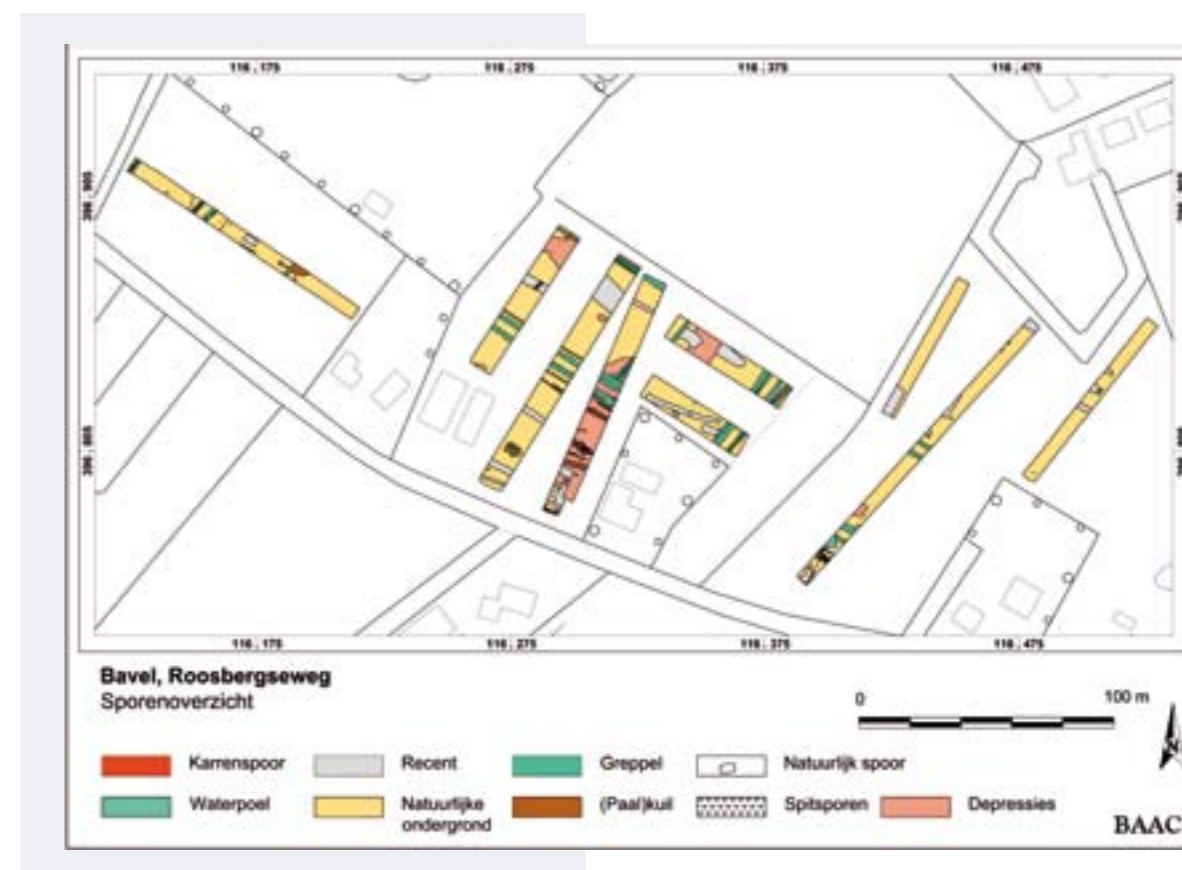
11 Eind november 2007 werd er opgegraven aan de Roosbergseweg te Bavel, ten westen van het gehucht Eikberg. Aan de oostzijde van het opgravingsterrein was in 2005 al een onderzoek geweest. Het onderzoek aan de Roosbergseweg heeft ons meer inzicht gegeven in de ontwikkeling van een van de akkercomplexen rond het dorp Bavel.

In 2005 waren vooral resten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd gevonden. Deze bestonden uit verkalingsgrenzen, ontginningsloten,

De Eikberg bij Bavel relatief laat ontgonnen

karrensporen die gezamenlijk een deel van een wegtracé vormden en een enkele waterkuil. Opmerkelijk was dat een aantal van de greppels dubbel was uitgevoerd. Er liepen

Overzicht van de grondsporen in de proefsleuven aan de Roosbergseweg in Bavel.

De proefsleuf aan de Roosbergseweg in Bavel.

twee greppels evenwijdig met elkaar die gelijktijdig lijken te hebben bestaan. De voorlopige hypothese van de onderzoekers destijds was dat het hier ging om kavelbegrenzings. Dit werd versterkt door het feit dat veel van de greppels op dezelfde locatie lagen als de huidige kadastrale begrenzings.

Tijdens het veldwerk in 2007 werd weer een dubbel greppelsysteem aangetroffen. Deze greppels komen overeen met de huidige kadastrale indeling van het terrein. Dit ondersteunt de these dat de dubbele greppels uit het onderzoek van 2005 gediend hebben als kavelbegrenzing. Er werden verder geen sporen of resten opgespoord die van voor de zeventiende eeuw dateerden. Het dunne plaggendek en het recente vondstmateriaal is een aanwijzing dat het gebied aan de Roosbergseweg laat ontgonnen is, waarschijnlijk in de zeventiende eeuw. Dit zou betekenen dat de akkers ten westen van het gehucht Eikberg, als randzone van de Bavelse akkers, pas relatief laat in gebruik werden genomen.

12

Ten oosten van de sporthal aan de Claudius Prinsenlaan wordt in opdracht van stichting woon-zorgcentrum De Breedonk een woningbouwproject verwezenlijkt, het Pels Rijckenpark. Er is hier daarom een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd. Het

gebied was grotendeels verstoord bij de aanleg van sportvelden. Hierbij is de ondergrond geëgaliseerd tot op grote diepte, waardoor eventuele bewoningssporen en vondsten verdwenen zijn.

Pels Rijckenpark aan de Claudius Prinsenlaan verstoord

In juli 2007 werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd op de hoek van de Prins Hendrikstraat en de Taxandrialaan in Ginneken. In de middeleeuwen maakte dit gebied deel uit van de dorpsakker van Ginneken. Er werd

13

Huis Cranendonk en een schans in Ginneken

Een van de werkputten aan de Taxandrialaan die werden gegraven om de militaire linie nader in kaart te brengen.

Huis Cranendonk en een schans in Ginneken

In 2008 werden, aansluitend op de opgravingen van 2007, opgravingen uitgevoerd bij huis Cranendonk in Ginneken.

een deel teruggevonden van een militaire linie uit de zeventiende eeuw. De aanwezigheid daarvan werd al verwacht. Verder werden de resten teruggevonden van een huis uit de negentiende eeuw dat op deze plaats gestaan heeft, de villa Cranendonk.

Er is ook zogenaamd kogelpotaardewerk aangetroffen uit de middeleeuwen. Er werd in 2007 daarom verwacht dat bij een vervolgonderzoek in 2008 meer inzicht zou kunnen worden verkregen in de datering en het gebruik van de Ginnekense Akker. Midden op het opgravingsterrein stond een woning die pas kort voor de start van het onderzoek gesloopt was. De projectontwikkelaar wachtte

met het uitbreken van de funderingen totdat de procedure geheel was afgerond. In april 2008 werd het onderzoek voortgezet.

14

Op de plaats waar tot voor kort de Maycrete-woningen stonden in Ginneken,

aan het Schoolakkerplein en langs de Philips Willemlaan, werd in augustus en september 2007 archeologisch onderzoek verricht.

Aan de Philips Willemlaan werden resten aangetroffen van een akkerlaag. Dit terrein maakte in de late middeleeuwen dus onderdeel uit van

Bewoningsresten rond het Schoolakkerplein

het akkercomplex van de Schoolakker. Er werden verder geen archeologische resten aangetroffen. Er was hier sprake van een sterk geroerde bodem waarbij tot op grotere diepte moderne bouwmaterialen en afval zoals plastic werden aangetroffen. Op het terrein aan het Schoolakkerplein werden bewoningsresten opgegraven uit de volle en late middeleeuwen, waaronder sporen van verschillende gebouwen en een waterput. Hierop werd besloten in 2008 een archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren.

Deze waterput werd in 2007 aangetroffen aan het Schoolakkerplein en werd in 2008 gedocumenteerd en daarna overgebracht naar het archeologisch depot.

15

In 2006 was een deel van een weg aangetroffen op een terrein aan de Brederostraat.

Dit was de Lage Weg, die door de Boeimeerpolder liep van de Verlaatbrug naar het buitengoed Vredenburg. Sporen wezen op de late

Middeleeuwse polderweg teruggevonden in Boeimeer

middeleeuwen en de nieuwe tijd. In februari 2007 vond een nieuw onderzoek plaats om het tracé van de Lage Weg nader te onderzoeken. Er werd een profiel aangelegd dwars door de weg. Hieruit bleek dat hij was aangelegd op een lokale verho-

ging in een vochtig of drassig landschap. De weg was verschillende malen opgehoogd. Een heideplag uit het ophogingspakket werd gedateerd door middel van de 14C-methode. Deze ophoging dateerde uit de tweede helft van de dertiende eeuw. Er werden ook karrensporen teruggevonden. We concluderen daarom dat de Lage Weg ouder is dan de tweede helft van de dertiende eeuw. In een latere fase werden ten behoeve van de afwatering sloten langs de weg gegraven en in de loop van de achttiende eeuw werd de Lage Weg vermoedelijk verplaatst naar een meer noordelijk gelegen tracé.

Een profiel door de Lage Weg in Boeimeer. De karrensporen zijn duidelijk zichtbaar als grijze golvende lijnen.

16

In opdracht van de gemeente Breda werd een archeologisch onderzoek aan

de zuidzijde van Princenhage uitgevoerd. Het gebied dat werd onderzocht wordt ingesloten door de Dirk

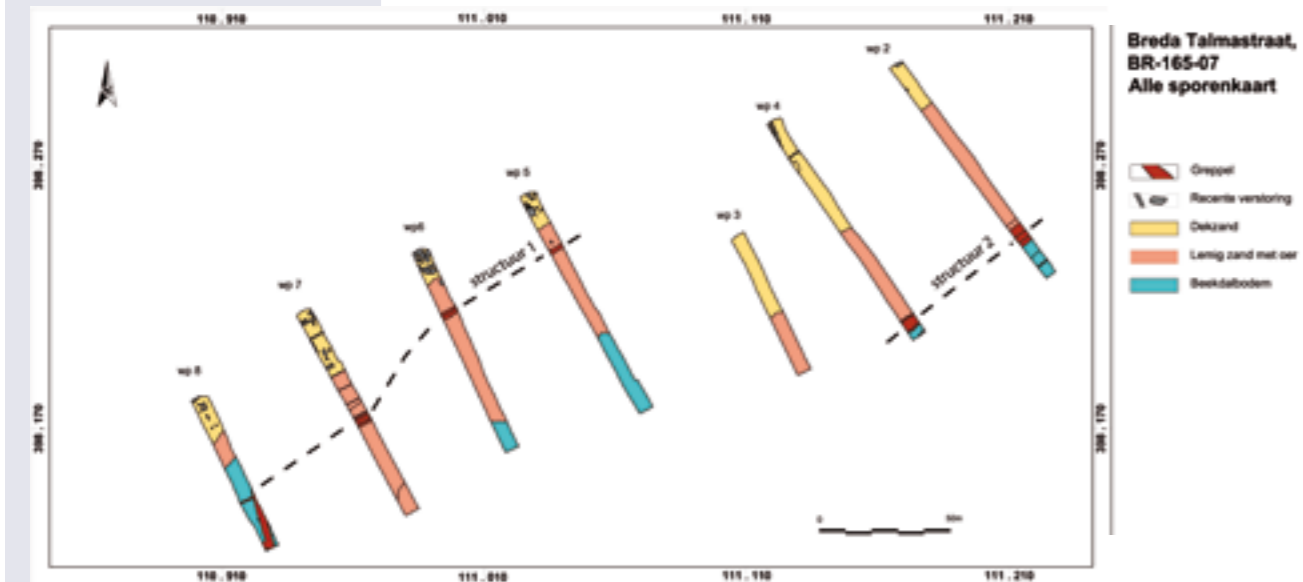
De Heuvel en de Bieloop onderzocht bij de Talmastraat

Hartogstraat en de Talmastraat in het noorden, de Turfvaart (of Bieloop) en de Aa of Weerijns in het zuiden en de

Een overzichtskaartje van de sporen in het gebied ten zuiden van de Talmastraat.

Een dubbele greppel geeft de begrenzing aan van een akkercomplex op de Heuvel.

Rochussenstraat in het westen. Door middel van proefsleuven werd vastgesteld dat het hier om een overgangsgedebied gaat. De lage dekzandrug van de Heuvel gaat over in het beekdal van de Bieloop. Deze beek komt verderop uit in de Aa of Weerijns. De natuurlijke loop van de Bieloop werd in de zeventiende eeuw door mensenhand verlegd. Naast de Bieloop werd de nieuwe Turfvaart aangelegd. In de opgravingsleuven werd de verlegde Bieloop aangetroffen en een zijbeekje dat van de hoge zandgronden hier naar toe liep. Er zijn geen sporen aangetroffen van middeleeuwse gehuchten langs de Oude Antwerpsebaan (de huidige Talmastraat) of militaire versterkingen uit de Tachtigjarige Oorlog.

Soms moet een onderzoek worden uitgevoerd in minder gunstige omstandigheden.

Aan de Talmastraat dreef het kaartje met de noordpijl weg door de wateroverlast.

17

In september 2007 is op het terrein achter Haagweg 277 noodonderzoek

verricht. Er wordt hier een nieuw hofje met woningen gebouwd,

Noodonderzoek in Hofhage

Hofhage. De bouwputten voor de nieuwbouw waren al aangelegd, voordat er melding gegeven werd

Sporen van kuilen uit de ijzertijd in Hofhage, achter de Haagweg.

aan Bureau Cultureel Erfgoed. Na contact met de projectontwikkelaar kon er toch nog enkele dagen onderzoek worden uitgevoerd. Mede dank zij de inzet van vrijwilligers konden twee kuilen met aardewerk uit de ijzertijd en een dubbele greppel met vondsten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd worden gedocumenteerd. Een dergelijke dubbele greppel is een kenmerk van de omgrenzing van akkercomplexen op de hoger gelegen delen, in dit geval van de akker van de Heuvel.

Dit voorwerp wordt door de archeologen S. Bloo en P. van den Broeke herkend als een olielampje uit de ijzertijd.

18

In verband met de uitbreiding van een vijver aan de Liesboslaan werd in

augustus 2007 een opgraving verricht. Tot voor kort lag hier de Ettensebaan, de westelijke uitvalsweg van Breda. De aanleg van deze weg heeft

indertijd een sterk versturende werking gehad op de ondergrond. Er werden verschillende moderne afwateringssystemen aangetroffen en

Middeleeuwse erven aan de Liesboslaan

sleuven van kabels en leidingen. Het onderzochte gebied bleek deel uit te maken van een lage dekzandrug. Aan de oostzijde was de overgang naar een beekdal te bemerken. De bodem was hier lemiger dan aan de westzijde van het gebied. Er werden verschillende oude ontginningsgreppels aangetroffen. Deze wijzen op de nabijheid van één of meerdere erven uit de late middeleeuwen. Met erven bedoelen we hier het perceel dat direct om de boerderij heen ligt. Dit was meestal omgeven door een sloot. Het huis, de kern van het erf, lag buiten de grenzen van het opgravinggebied, meer naar het westen toe.

Aan de Liesboslaan werden verschillende greppels en andere ontginningsporen aangetroffen.

Vershillende greppels in het dekzand aan de Sprundelsebaan duiden op grondverbetering in de 18e of 19e eeuw.

19

In het najaar van 2007 werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd aan de

Sprundelsebaan in het zuidwesten van de gemeente. In de sleuven werd vastgesteld dat grote delen van het

Grondverbetering uit de 18e of 19e eeuw aan de Sprundelsebaan

terrein in het verleden als grondverbetering waren omgezet. Op basis van het aangetroffen vondstmateriaal is dit reeds in de achttiende of negentiende eeuw uitgevoerd. Het gebied maakte aan de noordzijde onderdeel uit van een lage dekzandrug. Deze ging meer naar het zuiden over naar een beekdal. Resten van venetjes of watervoerende beekjes zijn niet aangetroffen.

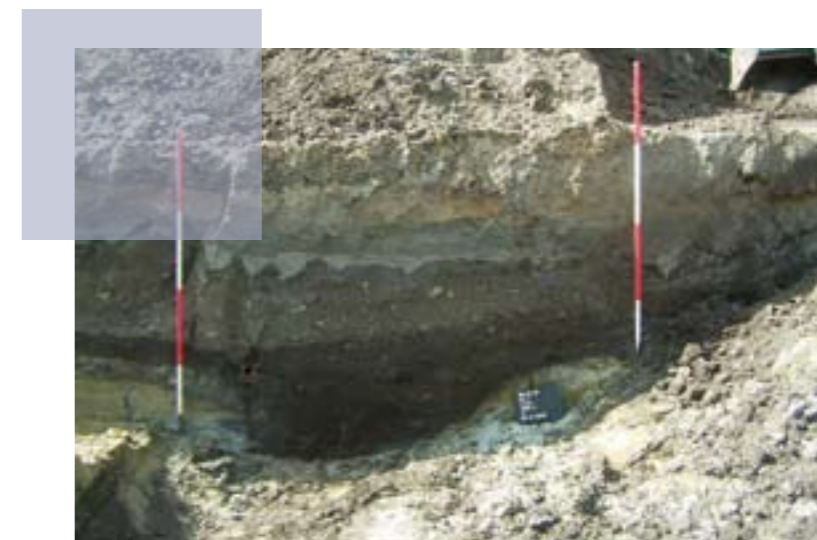
20

In 2006 en 2007 werden in opdracht van de Greenery meerdere archeologische onderzoeken uitgevoerd op het noordelijk gedeelte van het Greenery-terrein, tegen de shuttle-

Nederzettingsresten en belegeringslijnes op het terrein van de Greenery

boog van de HSL. In 2006 werd door middel van een proefsleuvenonderzoek vastgesteld dat er zich direct ten zuiden van de shuttleboog nederzettingsresten bevonden uit de ijzertijd, en de vroege en volle middeleeuwen. Deze resten werden in het overleg tussen de initiatiefnemer en de gemeente Breda behouden. Hiermee kon een opgraving worden voorkomen en bleef het erfgoed voor de komende decennia bewaard. In juni 2007 werd bij de ingang van het terrein een werkput aangelegd. Een al in 2006 aangetroffen spoor bleek een waterkuil te zijn uit de late middeleeuwen. Daarnaast zijn er sporen aangetroffen die mogelijk verband hielden met een van de militaire linies uit 1624-1625.

De greppel van de militaire linies uit 1624-1625 tekent zich duidelijk af in de wand van de opgravingsput op het terrein van de Greenery.

Op dezelfde plaats kwam een vier meter brede gracht met een nagenoeg vlakke bodem te voorschijn. Gezien de homogene vulling van de grachtbodem veronderstellen we dat deze gracht niet lang open gelegen heeft. De gracht heeft onderdeel uitgemaakt van de linie die aangelegd werd in opdracht van de Spaanse veldheer Spinola. Over dit deel van de militaire linies was nog niets bekend. In overleg met de initiatiefnemer zijn er planologisch maatregelen genomen. Als er bodemoerende activiteiten op dit deel van het terrein plaats zullen vinden zal er archeologisch onderzoek worden verricht. Dit zal zich richten op het volgen van de linie en het opsporen en opgraven van eventuele militaire elementen die aan de linie verbonden zijn.

21

In augustus 2007 werd aan de zuidzijde van de Meester Bierensweg in

Prinsenbeek een archeologisch onderzoek uitgevoerd op de plaats waar een nieuwe woning gebouwd zou gaan worden. In het opgravingvlak tekenden zich twee greppels af. De oudste greppel, die smal en on-

Akkercomplexen aan de Meester Bierensweg (Prinsenbeek)

diep was, was later doorsneden door een bredere greppel. Deze greppels hebben waarschijnlijk onderdeel uitgemaakt van een verkavelingssysteem in de omgeving van Westrik. Het aangetroffen aardewerk wijst op een datering van het agrarisch gebruik van de gronden vanaf de dertiende eeuw. Drie gebieden die hier dichtbij liggen zijn al eerder onderzocht. Deze bleken in de middeleeuwen intensief bewoond geweest te zijn. Het onderzoek aan de Meester Bierensweg heeft ons dus een beter idee gegeven van de omvang van de akkercomplexen rondom de eerder gevonden nederzettingen op het Savalterrein, het HSL-tracé en de Greenery.

22

Op het landgoed Heilaar is zowel in 2006, 2007 als 2008 archeologisch

onderzoek verricht. In de buurt van Heilaar werd ook nog onderzoek

Landgoed Heilaar uitgebreid onderzocht

gedaan op het industrieterrein Heilaar-Noord, bij de spoorlijn. Het onderzoek vond plaats in opdracht van de gemeente Breda. De resultaten van deze opgravingen zijn momenteel nog in bewerking maar hebben in ieder geval bewoning uit de ijzertijd aangetoond. De bespreking van de resultaten zal daarom in het jaaroverzicht over 2008 worden opgenomen.

Breda, stad van de Nassaus

9

De Nassaus manifesteren zich in Europa

Johan Hendriks Op 1 april 2009 is het precies 850 jaar geleden dat de vindingrijke Laurenburgers zich Van Nassau mochten gaan noemen. Tussen 1159 en 1255 manifesteerden ze zich op het Europese toneel.

Twee zoons van Arnold (i), Rupert (iii) en Hendrik (i) kregen een hoge positie aan het hof van de Duitse keizer Frederik Barbarossa, namen deel aan diverse krijgstochten én aan de Derde Kruistocht. Rond het midden van de dertiende eeuw was de rijkdom van de Nassaus ongekend.

Beatrix van Limburg

We keren eerst nog even terug naar Beatrix van Limburg, de weduwe van Rupert i van Laurenburg. Deze Beatrix was niet zo maar iemand; zij was de dochter van Walram 'Paganus', graaf van Limburg en van 1128 tot zijn dood in 1139 hertog van Neder-Lotharingen. In 1122 was met het Concordaat van Worms officieel een einde gekomen aan de strijd tussen de Duitse keizer en de paus over de benoemingen van hogere geestelijken. Het is dus niet zo gek dat Beatrix in de strijd om Nassau een houding tégen de paus en de bisschoppen had ingenomen, zoals we in **ErfgoedBrief Breda 9** zagen. En het is dus ook niet zo verwonderlijk dat haar kinderen hoge ogen gooiden aan het keizerlijke hof. Rupert en Beatrix hadden drie kinderen. Twee ervan hebben we al leren kennen, Rupert ii en Arnold i. Beiden hebben het einde van het conflict om Nassau niet meer meegemaakt, want ze overleden vóór 1 april 1159.

Keizer Frederik Barbarossa

Een zoon van Arnold i, Hendrik i, komt de eer toe om in de schriftelijke bronnen als allereerste graaf van Nassau genoemd te worden: Henricus comes de Nassouwe. Ook zijn broer Rupert iii voerde deze titel. Maar zij hebben nauwelijks op de burch Nassau gewoond. Zij kregen een hoge positie in het gevolg van Frederik Barbarossa, die in 1157 keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie was geworden. Barbarossa probeerde om het keizerlijke prestige terug te winnen dat verloren was gegaan in de strijd met de paus. Hij deed dat op twee manieren.

Organisatie van de Duitse adel

Na Worms was de macht van de regionale Duitse vorsten sterk toegenomen ten koste van die van de verliezende keizer. Het gevolg was dat het Duitse Rijk uiteen viel in allerlei kleine vorstendommen met een eigen onafhankelijke heer, zoals Nassau. De hogere adel wilde zich van deze kleinere heren onderscheiden en kreeg van Barbarossa de erkenning van een 'rijksvorstenstand'. Graven en vrije heren, zoals de graven van Nassau, speelden een ondergeschikte rol.

Macht over de Italiaanse steden

Ook streefde de keizer naar het herstel van zijn rechten over de Italiaanse steden. Die ontwikkelden zich in de twaalfde eeuw tot zelfstandige machten en konden de ijver van Barbarossa dan ook niet waarden. Met name de steden in Lombardije, in het noordwesten van Italië, verzetten zich tegen de keizer, die vervolgens met een groot leger de Alpen overtrok om hen mores te leren. In dit leger speelden de Nassause broers een leidinggevende rol en namen deel aan het beleg van Milaan dat vervolgens compleet met

de grond gelijk werd gemaakt (1161). Desondanks behaalde de keizer geen definitieve overwinning. In 1175 meende hij toch sterk genoeg te zijn om het nog eens te proberen. Maar nu hadden de steden zich verbonden met de paus. De sterkste vazal van Barbarossa, Hendrik de Leeuw, weigerde hem echter te volgen, waarna de keizer met een verzwakt leger bij Legnano (1176) een verpletterende nederlaag leed en uiteindelijk in 1183 het zelfbestuur van de steden moest erkennen.

Deze missie was dus mislukt. Al die tijd stonden de gebroeders Van Nassau hem terzijde. Hendrik i van Nassau raakte echter besmet met de builenpest en stierf in Italië aan zijn verwondingen. Broer Rupert iii volgde Barbarossa op diens vijfde tocht naar Rome, als raadgever en vertrouweling van de keizer. Hij verwierf de bijnaam De Strijdbare en stond zijn keizer bij in de nederlaag bij Legnano.

Walram i van Nassau

De derde zoon van Rupert i en Beatrix was Walram i. Terwijl zijn neven aan de zijde van Frederik Barbarossa in Italië streken wierp hij zich op als de werkelijke graaf van Lauren-

burg én Nassau. Walram was uiteraard vernoemd naar zijn grootvader van moederszijde en had ook diens connecties geërfd. Vermoedelijk stond hij, samen met zijn neef Rupert iii aan de zijde van Frederik Barbarossa op de hofdag in Mainz in 1184. Zeker is dat beide de keizer volgden op de Derde Kruistocht (1189), waar ook illustere Europeanen als koning Filips Augustus van Frankrijk, koning Richard Leeuwenhart van Engeland en de graven van Holland, Vlaanderen en Gelre aan deelnamen. Het was echter geen succes, want het Duitse gevolg werd gevangen genomen door de keizer van Constantinopel (het huidige Istanbul). Na enkele jaren keerde een rijk geworden Walram terug naar de burch aan de Lahn. Alleen, want zijn neef Rupert iii, die door Barbarossa tot zijn vaandeldrager was benoemd, overleed in 1190 in de Palestijnse havenplaats Akko. Ook Barbarossa maakte het einde van de kruistocht niet mee. Hij verdrong in 1190 in het riviertje de Selef in Klein-Azië. De keizerlijke politiek mislukte, maar ondertussen maakten de Nassaus van de gelegenheid gebruik om te stijgen in de rangen van de Duitse adel en enorme rijkdommen te vergaren.

Colofon

De **ErfgoedBrief Breda** is een uitgave van de gemeente Breda, Directie Ruimtelijke Ontwikkeling, Bureau Cultureel Erfgoed.

De **ErfgoedBrief Breda** wordt toegezonden aan bewoners van monumenten in Breda en andere belangstellenden. Wilt u dit blad ook ontvangen of een gratis abonnement nemen, mail of schrijf dan de heer G. Otten,

g.otten@breda.nl of G. Otten, Bureau Cultureel Erfgoed, Postbus 3920, 4800 DX Breda.

Losse exemplaren zijn verkrijgbaar bij de Balie Voorlichting in de hal van het Stadskantoor (Claudius Prinsenlaan 10), bij het Uitpunt Breda in de Bibliotheek (Molenstraat 6), bij het Stadsarchief en het Breda's Museum (Parade 10).

Redactie: Johan Hendriks en Gerard Otten

Beeldredactie: Marc Berends

Vormgeving: x-hoogte, Tilburg

Oplage: 3000 exemplaren

Afbeeldingen op pagina 1 zijn afkomstig uit de collectie van het Breda's Museum, het Stadsarchief Breda en de Directie Ruimtelijke Ontwikkeling. Overige afbeeldingen zijn afkomstig uit de collectie van de Directie Ruimtelijke Ontwikkeling, tenzij anders vermeld.